

VEDRAN DUANČIĆ

GEOGRAPHY AND NATIONALIST VISIONS OF INTERWAR YUGOSLAVIA

*Modernity, Memory and Identity in South-East Europe,
Palgrave Macmillan, Springer Nature
Switzerland AG (str. 286)*

Knjiga Vedrana Duančića dio je serije koja istražuje vezu između moderne povijesti i sadašnjosti jugoistočne Europe. U tom kontekstu, ova knjiga analizira isprepletene povijesti geografije u međuratnoj Jugoslaviji i o međuratnoj Jugoslaviji, a da pritom nikako nije još jedna knjiga o političkoj povijesti prve Jugoslavije. Naprotiv, Duančić koristi događaje iz 1918. kad je država stvorena, one iz 1941. kad je dezintegrirana pod naletom Osovine, te, dodatno, iz 1945. kad je ponovno uspostavljena pod komunističkom upravom. Na taj način stvara trovalentnu studiju o vezi između geografije kao znanosti u usponu unutar akademskih krugova koji izučavaju južnoslavenske zemlje, geografije kao zbroya radova koji se bave Jugoslavijom i nekolicine političkih projekata u ovom povijesnom razdoblju, a na što upućuje i sam naslov knjige: *Geografija i nacionalističke vizije međuratne Jugoslavije*.

Autor u središte svog interesa stavlja geografiju čiji su praktikanti, prema njegovoj polaznoj hipotezi, odigrali znakovitu ulogu u stvaranju i rušenju međuratne Kraljevine, prvo Srba, Hrvata i Slovenaca, a potom, od 1929. godine, Jugoslavije. Geografi su, kako Duančić prvo pretpostavlja, a potom vješto dokazuje kroz ovu knjigu, imali središnju ulogu u povezivanju vremena i prostora, odnosno povijesti i geografije. Na taj način su geografi istraživali fizičke i kulturološke karakteristike međuratnog krajobrazu novonastale južnoslavenske državne zajednice, povezujući te zaključke s poviješću južnoslavenskih „plemena” i prosperitetom Jugoslavije. Ponekad su svoje nalaze komparirali sa sličnim europskim državama za koje su vjerovali da nalikuju Jugoslaviji po geografskoj lokaciji i kompoziciji, te na taj način dijele istu povijesnu sudbinu.

Jugoslavenski geografi bili su pod snažnim utjecajem njemačke geografske tradicije. Penckova geomorfologija i Ratzelova antropogeografija oblikovale su generaciju međuratnih jugoslavenskih geografa. Čak štoviše, antropogeografija je preuzela primat, a ispreplićući se istovre-

meno s geomorfologijom postala je snažno oružje u rukama europskih geografa koji su koristili svoj znanstveni autoritet kako bi stvarali geopolitičke diskurse korisne za ostvarenje političkih ciljeva.

Duančić u uvodnom prvom poglavlju jasno definira teorijske pretpostavke, kao i središnje istraživačko pitanje, pitajući se zašto je i kako je geografija odigrala tako važnu ulogu, a prilikom odgovaranja u obzir uzima različite geografske tradicije i trendove u Jugoslaviji, njihovu međusobnu komunikaciju i korespondenciju, te njihovu komunikaciju s inozemstvom, koja je omogućila prijenos ideja, posebice za vrijeme Pariške mirovne konferencije i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Iako je ime Jovana Cvijića neprepoznatljiviji integralni element jugoslavenske, ali i velikosrpske geografije ovog razdoblja, Duančić ide nekoliko koraka dalje te čitatelja upoznaje s ostalim eminentnim geografima, njihovim idejama i političkim kontroverzama od Skopja, preko Zagreba, pa do Ljubljane. Prethodno navedeno čini Duančićevu knjigu vrijednim doprinosom ne samo hrvatskoj, ex-jugoslavenskoj i europskoj povijesti, nego i antropogeografiji, te brojnim politološkim disciplinama poput geopolitike, sigurnosnih i obrambenih studija ili međunarodnih odnosa u regiji i u svijetu.

U drugom poglavlju bavi se fenomenom jugoslavenske geografije kroz prizmu međuratne južnoslavenske dihotomije i pitanja hoće li jugoslavenska nacija biti stvorena od hrvatskog, slovenskog i srpskog plemena koji će se u jednom trenutku povezati u jednu naciju ili su Hrvati, Slovenci i Srbi tri slična, ali razdvojena naroda koja su međusobno koegzistirala u jednoj državi. S tim u skladu, a kako sam Duančić elaborira, mnogi jugoslavenski geografi bili su fokusirani na svoje nacionalne geografije, ali su isto tako svi imali i mišljenje o unutarnjim administrativnim granicama Jugoslavije, nejednakom kulturološkom i ekonomskom razvoju, kao i o versajskim granicama nove Kraljevine, a 1930-ih i o granicama Jugoslavije na Hitlerovoj karti Europe. U tom međuratnom razdoblju jednako problematična bila je etiketa *jugoslavenski*, kao i teritorijalne kategorije *Slovenija*, *Srbija* ili *Hrvatska*, ali to nije značajnije omelo etabliranje geografije na sveučilištima širom Kraljevine SHS i puno prije samog osnutka te državne zajednice. Čak štoviše, dihotomija je ostala prisutna u cijelom međuratnom razdoblju, a napredak geografije ni u kojem slučaju nije kaskao za europskim razvojem ove znanstvene discipline. Geografski sveučilišni centri Kraljevine, kako Duančić u ostatku poglavlja objašnjava, financijski su bili ograničeni pa su bili manje orijentirani na izradu karata, a više na vlastite percepcije, geografsko-povijesno-antropološke interpretacije i geopolitičke imaginacije prostora bivše Jugoslavije. Najeminentnije ime među njima svakako je ono Jovana Cvijića.

Jovan Cvijić u većoj ili manjoj mjeri utjecao je na sve sveučilišne centre tadašnje Kraljevine SHS od Ljubljane do Skopja, a njegova međunarodna

reputacija i politički angažirana antropogeografija pozicionirale su ga kao središnju geografsku ličnost predratne, ratne i međuratne povijesti jugoistočne Europe. Duančić treće poglavlje posvećuje upravo Cvijiću, te se bavi njegovim osnovnim teorijskim i metodološkim postavkama, kao i političkim kontroverzama koje se povezuju uz njegovo ime – pogotovo u kontekstu reduciranja njegovog opusa na isključivo znanstvenu verifikaciju velikosrpske ideologije. Duančić se ne slaže s takvim isključivim ocjenama argumentom da je Cvijić upoznao širu europsku javnost s „jugoslavenskom geografijom Jugoslavije” (str. 53), ali isto tako nedvosmisleno navodi kako su u Cvijićevoj antropogeografiji snažno zastupljene dvije teme: „razgraničenje – srpskog i jugoslavenskog nacionalnog prostora, te etnopsihologija balkanskih naroda, oba protumačena kao Cvijićev pokušaj da uspostavi primat Srba nad ostalim skupinama u Jugoslaviji i na Balkanu općenito” (str. 50).

U četvrtom poglavlju autor se bavi ostalim geografima koji su, prema njemu, jednako važni, a na trenutke čak i važniji od Cvijića u procesu političke izgradnje Jugoslavije. Njihova aktivna podrška političkim projektima svoje države započela je nakon Cvijićevo djela *La Péninsulebalkanique*, koja je postala zanimljivija čitateljima u Ljubljani i Zagrebu nego u Beogradu ili Parizu (u kojem je izdana na francuskom jeziku). Cvijićevo djelo tako je postalo središtem jugoslavenskog državnog projekta, a njegova uloga na Pariškoj mirovnoj konferenciji kao geografa okuražila je razvoj antropogeografskih ideja u novostvorenoj državnoj zajednici, te na taj način spustila geografske rasprave o Jugoslaviji s međunarodne razine na unutarjugoslavensku razinu, prepuštajući geografske teme Jugoslavije Jugoslavenima. Duančić navodi kako su slovenski i hrvatski geografi, poput Karla Capudera, Ive Jurasa, Antona Melika, Milana Šenoe i Filipa Lukasa preuzeli vodstvo u geografskom smislu izgradnje Jugoslavije.

Za srpsku inteligenciju, uključujući geografe, proces izgradnje nacionalnog prostora nije bio pod tolikim pritiskom kao kod njihovih hrvatskih i slovenskih kolega. Duančić tvrdi kako je Srbija u Kraljevinu SHS prenijela tradiciju neovisne države koja je teritorijalno određena i u sebi uključivala nikad veći broj Srba, a došlo je i do značajnijeg, iako usitnjenog, korpusa geografskih djela o toj temi. Osim negacije njihovog nacionalnog identiteta od strane unitarističkog jugoslovenstva, pogotovo nakon proglašenja Šestosiječanjske diktature, geografi iz Hrvatske i Slovenije suočili su se i sa stranim pretenzijama na njihov percipirani nacionalni teritorij. Hrvatski i slovenski geografi više su željeli da svoje nacionalne prostore potvrde ne samo kao zemljopisne, nego i kao etničke, kulturne i povijesne jedinice. To je, prema riječima autora ove knjige, dovelo do neravnoteže političke i znanstvene moći u Jugoslaviji.

Autor na jako precizan i razumljiv način objašnjava kontekst u kojem se spomenuta neravnoteža moći odvija. S jedne strane, navodi kako je

disbalans moći prisutan od samog početka stvaranja države, te kako se zameci toga disbalansa nalaze već u ranim fazama ranije spomenutih geografa, a s druge, na primjeru evolucije geografske znanosti u međuratnom razdoblju pokazuje kako su brojni hrvatski i slovenski geografi ipak dali priliku izgradnji zajedničke države, posebice u prvim godinama njenog postojanja. Kasnije, kako peto poglavlje prikazuje, brojni geografi, među kojima i Filip Lukas, nastojali su unaprijediti geografsku pismenost naroda u skladu sa Haushoferovom vizijom geopolitike kao učiteljice naroda. Geopolitičke ideje *Lebensrauma* Fridricha Ratzela, *heartlanda* i *rimlanda* Halforda Mackindera ili Ratzelovog učenika Rudolfa Kjelléna kasnih dvadesetih godina počele su se ugrađivati i u temelje političko-geografskih diskursa međuratne Jugoslavije. Najdalje je otišao upravo Lukas koji je kao predsjednik Matice hrvatske od 1928. do 1945. nudio geografske vizije hrvatskog nacionalnog pitanja.

Iako sam Lukas, kako Duančić elaborira u šestom poglavlju, nije mogao prihvatiti čisto biološko obrazloženje pa je ostao usidren u prostornim razmatranjima o povijesti, kulturi, naciji – ali i rasi – ipak je obrazovao hrvatsku nacionalističku inteligenciju unutar diskursa kojeg je teško razlikovati od ustaške ideologije. Nakon poništenja smrtne presude 2017. godine, koju je naredila komunistička vlast 1945. u nenazočnosti, Lukas i dalje ostaje kontroverzna povijesna ličnost u hrvatskoj javnosti, ali, kako Duančić navodi, njegov „doprinos povijesno-geografskom anti-jugoslavizmu svakako je obilježio promjenu smjera geografije u Jugoslaviji” (str. 232).

Duančić također povlači paralelu između Lukasove Matice hrvatske, te Hrvatske seljačke stranke i etnologa Milovana Gavazzija u kontekstu pitanja koja bi politička opcija predstavljala i vodila hrvatski narod. I dok je Lukas promatrao hrvatsku kulturu na superorganski način, kao nacionalni duh neraskidivo povezan sa zemljom koja je jasno odvojena od srpske, Gavazzi je stalno ukazivao na brojne zajedničke kulturne elemente, bez jasnog razgraničenja kod Južnih Slavena, te smještala seljaštvo, umjesto urbane, nacionalno svjesne inteligencije, u središte hrvatske nacije. Iz toga razloga Duančić u zaključku daje podsjetnik da nacionalna pripadnost nije jedina odrednica pozicija u sučeljavanju vizija znanstvenika međuratne Jugoslavije, pogotovo jer i sam u knjizi stavlja naglasak na komparaciju upravo takve razine znanstveno-(geo)političke konfrontacije.

Baš kao što i sam zaključak navodi, ova je knjiga pokazala kapacitet geografije da se angažira u međuratnoj politici nudeći mješavinu naizgled uvjerljivog zemljopisnog, povijesnog, kulturnog i biološkog objašnjenja krizi jugoslavenske države i cijele međuratne Europe. Oslanjajući se na primarne izvore u svom istraživanju, te fokusirajući se na ideju da na jednom mjestu sažme najvažnija imena i ideje antropogeografije među-

ratne Jugoslavije, autor knjige uspješno je strukturirao trovalentnu vezu između dvije razine geografije kao znanosti u usponu i jugoslavenske geografije, te najdominantnijih političkih projekata ovog razdoblja. Slažući poglavlja tematski, a ne kronološki, Duančić je postigao stilsku razumljivost i logičku konzistentnost svojih argumenata, te nedvosmisleno iznosi sveobuhvatni odgovor na istraživačko pitanje dokazujući na nekoliko mjesta kroz knjigu kako je međuratno razdoblje ključ za definiciju što je i gdje je bila Jugoslavija, a kako su geografi bili nositelji tih pokušaja definiranja.

Ova knjiga također predstavlja i izuzetan doprinos u kontekstu rasprave o ulogama pojedinih kontroverznih povijesnih ličnosti u južnoslavenskoj povijesti, posebice Filipa Lukasa i Jovana Cvijića. U tom smislu, posebno se ističe autorov odnos prema bivalentnoj ulozi koji su ova dva geografa odigrala u kontekstu stvaranja politika povijesti i geopolitičkih vizija prostora bivše Jugoslavije. I dok su Cvijićeve ideje rado koristili velikosrpski ideolozi, a Lukasove ustaški, Duančić im pristupa uvažavajući postojeće imaginacije, ali i istovremeno naglašavajući njihovu jugoslavensku dimenziju u djelovanju. Tim činom autor ne samo da zadržava objektivnost svog rada, već perfidno prepoznaje duh vremena u kojem su autori djelovali čime si ne dopušta pseudopovijesne interpretacije politički angažirane geografije.

Nikola Novak
nnkai@iscte-iul.pt
Centar za međunarodne studije (CEI-IUL)
ISCTE – Sveučilišni institut Lisabon
Lisabon, Portugal

UPUTE SURADNICIMA

(HRVATSKA REDAKCIJA)

Rukopisi se podnose redakciji preko portala: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/politicke-perspektive/about/submissions>, ili elektroničkom poštom kao Word dokument na adresu perspektive@fpn.bg.ac.rs ili perspektive@fpzg.hr. Poželjno je priložiti anoniman rukopis (bez informacija o pošiljatelju), a u zasebnom elektroničkom dokumentu naslov teksta, ime i prezime (svih) autora i naziv ustanove u kojoj je autor zaposlen, ključne riječi i kontakt (adresa, elektronička pošta, telefon i faks). Sažetak (do 120 riječi) mora jasno naznačiti narav razmatranog intelektualnog problema, korišteni postupak ili argument i zaključke autora. Poželjna je dužina izvornog znanstvenog članka 6000 ili 8000 riječi (42000 – 56000 slovnih znakova s razmacima), uključujući bibliografiju i napomene. Prije slanja osvrta i recenzija neophodno se konzultirati s redakcijom.

STIL PISANJA REFERENCI I NAVOĐENJA IZVORA:

Reference se pišu u tekstu na sljedeći način: (Dahl 1989, 45); (Geddes 1999, 134-43); (Linz 1975)

BIBLIOGRAFIJA NA KRAJU TEKSTA SE NAVODI NA SLJEDEĆI NAČIN:

KNJIGE: Dahl, Robert. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

TEKSTOVI U ČASOPISU: Geddes, Barbara. 1999. "What Do We Know About Democratization After Twenty Years?" *Annual Review of Political Science*, 27 (March): 115-44.

TEKSTOVI U ZBORNICIMA: Linz, Juan J. 1975. "Totalitarian and Authoritarian Regimes". In ed. Nelson Polsby and Fred Greenstein. *Handbook of Political Science*. Reading, MA: Addison-Wesley.

UPUTSTVO SARADNICIMA

(SRPSKA REDAKCIJA)

Rukopisi se podnose redakciji preko portala: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/politicke-perspektive/about/submissions>, ili elektronskom poštom kao Word fajl na adresu perspektive@fpn.bg.ac.rs ili perspektive@fpzg.hr. Poželjno je priložiti anonimnan rukopis (bez informacija koje mogu identifikovati pošiljaoca), a u odvojenom fajlu posebnu stranu s naslovom teksta, imenom i prezimenom (svih) autora i nazivom ustanove u kojoj je autor zaposlen, ključnim rečima i kontakt informacijama (adresa, elektronska pošta, telefon i faks). Apstrakt (do 120 reči) mora jasno naznačiti prirodu intelektualnog problema koji se razmatra, upotrebljeni metod ili argument i zaključke autora. Poželjna dužina za izvorni naučni članak jeste od 6.000 do 8.000 reči (app. 42.000–56.000 slovnih znakova s razmacima), uključujući bibliografiju i napomene. Redakcija zadržava pravo da tekstove koji ne zadovoljavaju standarde ne uzme u razmatranje. Prikaze knjiga treba pripremiti na isti način, dužine do 700 reči (app. 5.000 slovnih znakova s razmacima). Pre slanja osvrta i drugih vrsta tekstova konsultovati se s redakcijom.

STIL PISANJA REFERENCI I NAVOĐENJA IZVORA:

Reference se pišu u tekstu na sledeći način: (Dahl 1989, 45); (Geddes 1999, 134–43); (Linz 1975)

BIBLIOGRAFIJA NA KRAJU TEKSTA SE NAVODI NA SLEDEĆI NAČIN:

KNJIGE: Dahl, Robert. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

TEKSTOVI U ČASOPISU: Geddes, Barbara. 1999. "What Do We Know About Democratization After Twenty Years?" *Annual Review of Political Science*, 27 (March): 115–44.

TEKSTOVI U ZBORNICIMA: Linz, Juan J. 1975. "Totalitarian and Authoritarian Regimes". In ed. Nelson Polsby and Fred Greenstein. *Handbook of Political Science*. Reading, MA: Addison-Wesley.

